

بهرامشاه سلجوقی

ممدوح مخزن الاسرار

بقلم آقای عباس اقبال

در باب بهرامشاه غزنوی که بقاطر مشهور بعضی تصور میکنند که مخزن الاسرار حضرت نظامی بنام اوست آنچه اجمالاً میدانم برای رفع اشتباه و جهت اینکه خوانندگان مخزن الاسرار در اشتباه نیفتند بعرض میرسانم و چون بد بختانه دسترسی اینک بمخزن الاسرار ندارم و مجال تابع کامل نیز نیست از بسط کلام عذر میخوام و اجمال مطلب اینکه :

سلطان یمن الدرله بهرامشاه بن مسعود بن ابراهیم غزنوی در سال ۵۱۱ بدستگیری سلطان سنجر بتخت سلطنت غزنین نشسته و در ۵۵۲ فوت کرده است و او ممدوح طبقه دوم شعرای عهد غزنوی از قبیل مسعود سعد سلمان و سنائی و سید حسن اشرف و مختاری و معاصرین ایشانست و نظامی گنجوی که بطن قریب یقین در حدود سال ۵۲۵ تولد یافته و تقریباً تمام ایام عمر شعر گوئی خود را نیز در گنجه و آذربایجان و اران و بلاد و مجاور آن گذرانده تقریباً مسلم است که با بهرامشاه غزنوی ارتباطی نداشته و انگهی در سال ۵۵۲ که بهرامشاه غزنوی فوت کرده نظامی بیش از ۲۷ سال نداشته است (۱)

(۱) نظامی در سال ۵۵۲ مسلم کرده بوده زیرا مخزن الاسرار را در پانصد و هفتاد بنظم آورده و در این موقع جوانی بوده است در حدود سی سال چنانکه در شرح حال او بتفصیل و برهان شرح خواهیم داد ،

وازابن که در مخزن الاسرار می گوید :

گنجیچه گره کرده گریبان من بی گرهی ملک عراق آن من

مسلم میشود که نظامی دره واقع نظم مخزن الاسرار در گنجیچه بود است

که بکلی از حوزه ممالک غزویان عهد بهرامشاه غزنوی خارج محسوب
میشده است .

از تمام این مراتب گذشته تاریخ نظم مخزن الاسرار معلوم است و در

بعضی از نسخ خطی از جمله در نسخه ای از آن که در لندن هست
در آخر این قطعه مسطور است :

بود حقیقت بشمار درست بیست و چهارم ذریع نخست

از گه هجرت شده تا این زمان پانصد و پنجاه و نه افزون بر آن (۱)

یعنی هفت هشت سال بعد از فوت بهرامشاه غزنوی بانجام رسیده

بنا بر این محال است که بنام او منظوم شده باشد . مؤلفانه در موقع نوشتن

این مسطور مخزن الاسرار در دسترس من نیست ولی خیال میکنم که نظامی

خود صریحاً در مقدمه این مثنوی نام ممدوح را میردو او را فخرالدین

بهرامشاه بن داود پادشاه روم و ارمینیه می نامد و این بیت از همان

مقدمه است که گوید : *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

نامه دو آمد ز دو ناموس گاه هر دو مسجل بدو بهرامشاه

در اینجا صریحاً نظامی از دو بهرامشاه اسم میردو یکی سلطان

بهرامشاه غزنوی که سنائر کتاب حدیقه الحقیقه را در سال ۵۲۵ بنام او منظوم

ساخته ، دیگری بهرامشاه ممدوح نظامی که البته غیر از بهرامشاه غزنوی است

(۱) این دو بیت در نسخ صحیح و کهن سال نیست و العاقی بنظر میآید را گرهیم الحاقی نباشد پانصد

و هفتاد و دورا کاتبان تبدیل پانصد و پنجاه و نه کرده اند زیرا مسلم نظم مخزن الاسرار

در پانصد و هفتاد بوده چنانکه فرماید — پانصد و هفتاد بس ایام خواب

در بعضی نسخ تازه — پانصد و پنجاه بس ایام خواب — دیده میشود و این هم غلط

کاتب است .

و حکیم گنجبه مخزن الاسرار را بنام او پرداخته و غرض از دو نامه هم یکی حدیقه سنائی است و دیگری مخزن الاسرار که هر کدام از آنها بنام يك بهرامشاه میباشد اما این بهرامشاه ممدوح نظامی کیست ؟

ملك فخرالدین بهرامشاه بن داود از احفاد منکوجک غازی از امرای سلاجقه از سلسله امرائی است که نسلا بعد نسل امارت و ملکی ولایت ارزنجان از ولایات ارمنیه روم را داشتند و این ملك فخرالدین بهرامشاه تحت تبعیت عزالدین قلیج ارسلان ثانی (۵۰۱ - ۵۸۸) از سلاطین سلجوقی روم در ارزنجان امارت داشت و دختر قلیج ارسلان در ازدواج او بود و سلطان عزالدین کیکاوس اول پادشاه سلجوقی دیگر روم نیز دختر بهرامشاه را در حباله نکاح خود داشت . این بهرامشاه بالاخره بعد از عمر دراز بسال ۶۲۲ فوت کرد و مقام امارتش پسر او ملك علاءالدین داود رسید .

حکیم نظامی کتاب مخزن الاسرار را بسال ۵۵۶ در گنجبه بنام این ملك فخرالدین بهرامشاه بنظم آورده و آنرا از آنجا بارزنجان که مجاور ولایت گنجبه است پیش او بهدیه فرستاده و بهرامشاه نیز پاداش صله ای شایان فرستاده است و عین این حکایت تاریخی را ابن بی بی مورخ در تاریخ سلاجقه روم صفحه ۲۱ - ۲۲ ایراد کرده است بشرح ذیل .

«ملك فخرالدین بهرامشاه بخرف نفس و حسن سیرت و عاوه همت و قناء حیب و ظهارت ذیل و فرط مرحمت و شفقت فرید و وحید جهان بود و در ایام پادشاهی او در ارزنجان هیچ شور و ماتم واقع نشدی که از مطخ او آنجا تبرک و نوائی نبود یا خود تشریف حضور فرمودی و در موسم دی که جبال و براری را غلایل و حواصل از انعام عام در بر افکندندی فرمودی که حبوب را بگردون در کوه و هامون بردندی و پاشیدندی تا طیور و وحوش را از آن طعمه مرتب بودی کتاب مخزن الاسرار را نظامی گنجبه بنام او کرد و بخدمتش تحفه فرستاد پنج هزار دینار و پنج سر استر رهوار جایزه فرمود .»

این بود مختصری که با کمال عجله تهیه آن از روی یادداشتهای ارادتمند راجع بهرامشاه ممدوح حکیم نظامی ممکن میشد البته اگر بیشتر

در این خصوص تتبع شود مطالب مفیده دیگری نیز میتوان بر آن افزود
بهرحال حکایت منقول از تاریخ سلجوقیه روم راجع بحکیم نظامی چون تاریخی
از واقعه زندگانی اوست بعقیده متخلص بیک دنیا میارزد.

(پرفسور ورما - متخلص بشاگر)

تقریظ بر نامه های حکیم نظامی

پروفیسر - ب - د - ورما رئیس دانشمند فرکسن کالج - پونه بمبئی
یکی از دانشمندان بزرگ و سخن سنجان هندوستان و از شیفتگان سخنان
شیوا و افکار ابکار آسمانی حکیم نظامی گنجوی بشماراست.

پروفیسور ورما - پس از انتشار مخزن الاسرار و خسرو و شیرین مصحح
و محشای نظامی با ما رابطه ادبی پیدا کرده و همواره پس از نشر هر نامه از
نامه های نظامی تقریظ شایانی ارسال داشته و از ترغیب و تشویق ما در طی
راهی که جز با قدم عشق نمیتوان پیمود کوتاهی نفرموده است.

ما اینک از تقریظات او مختصر و نمونۀ نگاشته و درخاتمه یک قطعه
شعر فارسی شیوای او را نیز زیب صفحات ارمغان قرار میدهیم.
پس از انتشار مخزن الاسرار و خسرو و شیرین چنین مینگارند.

آقای وحید دستگردی - مدیر ارمغان - آقای عزیز کتاب خسرو و شیرین
شما را مطالعه نمودم حقیقاً در تصحیح و طبع و ترجمه اشعار و ابیات زحمت
معجزه آسا کشیده اید از خداوند متعال خواستارم که طول عمر بشما عطا فرماید
تا بتوانید بیش از این در تصحیح و ترجمه و طبع و انتشار آثار شعرای زنده جاوید
ایران بکوشید. بسیاری از اشعار نظامی که تا کنون لاینحل بود همه حل شده
و اکنون همه کس میتواند ازین کتابها بهره معنوی ببرد من یک پیش نهاد
دارم و تمنا دارم که در این جسارت عفویم بفرمائید.

مثنوی های نظامی مقوله های زیادی دارد و آن طریقه تصحیح و تشریحی
که امروز در تمام زبانهای درجه اول اروپا معمولست خواهش دارم شما هم مراعات
فرموده یعنی طرفین مقوله و کلام مستقل در ضمن کلام دیگر را ویرگول